

ELKEZDŐDIK-E A JÖVŐ?

A Bokor katolikus bázisközösség Koinónia című folyóiratának 2002. februári számában a szerkesztők vitát indítottak Hamvas Béla „*Csuang-ce – A Tao virágai*” című írása kapcsán (ld. előző, októberi számunk elején). Ehhez készült az alábbi hozzászólás.

Hamvas Béla rövid műve (*Csuang-ce*) jól mutatja be a szerző világlátását. Közel sem olvastam összegyűjtött írásai mindegyikét, ám az általam eddig megismertekben nem találtam az ebben megnyilatkozótól eltérő szemléletet. A Bokor szellemiségét már nehezebb lenne jól körülhatárolni, hiszen rendkívül sokszínű, sokféle szemléletű közösségről van szó. Összevetés céljából a Bokor alapítójának, Bulányi Györgynek „*Eszeveszett volt-e Jézus*” c. tanulmányát veszem alapul (ld. 2001. júniusi számunkban), amely hűségesen adja vissza a szerző fő művének, a *KIO*-nak (*Keressétek az Isten Országát*) szellemiségét.

Még egy kitérőt kell tennem, magukról a kérdésekről, a „*Sitz im Leben*”-ről, arról, hogy van-e mit összevetni egyáltalán. Hamvas Béla a hagyományról ír, az aranykor szellemiségéről, amelyet már csak töredékesen láthatunk a preszokratikus filozófusok utólag rögzített tanításában. Ez a hagyomány csupán arra jó, hogy általa mintegy külső álláspontot kapjunk a jelenkor történelmének szemléletéhez, olyan távolságtartó és kritikus szempontot, amely segít a napi történések mögötti álságos törekvések leleplezésében, a modern kori ideológiák elvileg téves és káros kiindulópontjának megmutatásában. Mindezek mellett segít, hogy igazolni tudjuk a szemlélődő értelmiségi kritikus távolságtartását, elkülönülését a napi politikai, gazdasági, közéleti tülekedéstől. Hamvas Béla életében egyetlen rövid korszak volt kivétel e szemlélet alól, az 1945 utáni néhány év. E rövid kitérőnek Lukács György támadása vetett véget, amely élete végéig a periférikus értelmiségi szerepébe kényszerítette Hamvas Bélát. A hagyomány a múltba néz, a jelennel szemben legfőljebb kritikai funkciója van, s nem tisztázza a jövőt idézni, sem látomása nincs róla, sem küldetése nincs hozzá.

A Bokor szellemiségét megalapozó Bulányi György a világhódító katolicizmus légkörében nőtt föl, ezért számára a '45 utáni évek az önvizsgálat, a belső kritika évei. A Bokor szellemiségét kialakító szemléletváltása, a két évtizeddel később megírt *KIO* alapelvei a „valahol utat tévesztettünk” jegyében fogantak. Ám bármilyen mély és alapvető volt is ez a fordulat a katolicizmus évezredes beidegződéseikhez képest, alapvető irányultságától, a történelmi küldetéstudattól mégsem vált meg. Fő műve, a *KIO*, választ kíván adni arra a kérdésre, hogy miként tolható helyre a kiközösített idő, hogyan lehetne végre megjavítani azt, ami a teremtés kezdete óta a legfőbb botrány a gondolkodó ember számára: magát az emberi történetet. Bulányi György nem fogadja el a krisztusi megváltás automatizmusát, s a Krisztus-esemény óta eltelt korszak történései őt igazolják. Válasza prófétai válasz, a jézusi tanításra fogékony emberi lelkek önközpontúságát (legalább a Jézust követő tanítványokban) a mindenkit szerető te-központúság váltja föl, s az ő kisközösségeik alkotják az emberiség életét ténylegesen is megváltó élcsapatot, amelynek fokozatos térnyerése helyreállítja az emberhez méltó életet, s ezzel együtt Isten becsületét. Könyve utószavában a szerző elismeri, hogy ez az élcsapat reménybeli, a megváltásra szoruló jövő méhében készül arra, hogy megszülessen, és történelmi feladatát végrehajtsa.

E ponton be is fejezhetném válaszomat: az időtengely mentén pontosan ellentétes irányba tekintő nézeteket nincs értelme összevetni, mert míg az egyik a múltat fürkészi, s a jelenhez legfőljebb tájoló nyújt, a másik a jövőbe tekint, s a történelem alakításához kínál vésőt és kalapácsot.

Van azonban egy közös viszonyítási alap, amelyhez mindkét szemlélet hozzámérhető, mégpedig a botrányosan embertelen világtörténet maga, amelyet Hamvas Béla egész életművével értelmezni, magyarázni kívánt, míg Bulányi György az emberiség előtörténeteként lezárni, s a tehetetlen múlt folyamatát megváltoztatva, valódi történelemként újraírni végre.

A jelen világállapot elemzésében Hamvas Béla szempontjai fontos kiegészítéseket adhatnak a Bokor *KIO*-n nevelkedett gondolkodóinak, s Bulányi György kereszténység-kritikája minden bizonnyal egyetértésre talált volna Hamvasnál, ha ismerte volna. Ugyanakkor Hamvas életművének értékelése elsősorban a világ-történet ősi korszakainak végiggondolását kívánja, míg a *KIO* eszméinek mérlegeléséhez a jövő lehetséges forgatókönyveit kell szemügyre vennünk. Úgy tűnik, minden nehézsége ellenére mégis az első feladat a könnyebb.

*Ahol a Tao nem ismerik,
Ott megjelenik a Szeretet.*

*Ahol nincs Szeretet,
Ott megjelenik az Igazságosság.
Ahol nincs Igazságosság,
Ott megjelenik az Erkölc.*

A *Tao-te-king* idézett sorai az emberi történet hanyatlását tudatják: időben minél közelebb áll hozzánk, annál romlottabb és elvetemültebb, minél ősbibb, annál emelkedettebb és nemesebb, mígnem elérkezünk az osztatlan isteni létezés nyugalmanak indulat- és indítékmentes sugárzásához. Gyönyörű álmom az ember eredetéről, csak hogy való-e? Mindaz, amit őseink történetéről tudunk, s mindaz, amit csak sejtünk belőle, rácsafól az aranykort idéző mítoszokra.

Lényegtelen, hogy lassú volt-e vagy gyors, fokozatos vagy ugrásszerű az emberi gondolkodás létrejötte, az ember fokozatosan szellemivé (szimbolikussá) alakított társadalmi környezete nagyon egyszerű kezdetektől jutott el mai állapotába, és nincs okunk fölteni, hogy ne válhatna még összetettebbé, kifinomultabbá, ne hozhatna létre további, akár minőségileg új tartalmi elemeket is. Mi lehet akkor a *Tao* jelentése, az emberi faj milyen létállapotához köthető osztatlan uralma? Az én értelmezésemben az Eget és a Földet irányító erők akadálytalan érvényesülésének legfőbb akadálya: maga az ember. A gondolkodó, a kérdező, a létezésének állati meghatározottságával és egyértelműségével szakító ember tör meg a *Tao* zavartalan működésének kor- szakát, a bűnbeesés: az emberré válás maga. Az érzékelés, a gondolkodás, a világ elkülönítése önmagától, majd visszatükrözése a megismerésben: a létezés egyszerűségének és átlátszóságának megbontásához, az értékek kimondásához, s a létezők belső szerkezetének értékpólusok közt feszülő kettősségéhez és többségéhez vezet. A létromlás nem más, mint a létezőkről való tudás szükségképpen értékítéletet hordozó aktusa, a létezés tudomásulvétele.

S itt válik számomra végképp érthetlenné a Hamvas Béla által oly sokszor említett hagyomány: vajon a gondolatlan és reflektálatlan és ösztönös állati létezés szintjére kellene a ma emberének visszazállnia ahhoz, hogy megoldja az emberlét kínzó problémáit? Bizonyos értelemben ez valóban megoldás lenne, csak hogy nem az ember, hanem a néhai, a tudatosság felé (sikertelenül) törekvő elő-ember számára. Korunk szellemi kör- képe mutat ilyen jellegű folyamatokat is. A kérdéssel Hamvas Béla is szembesült, s a mitikus hagyomány (*Csuang-ce* című írásában nem említett) válaszát fogadta el: az emberi faj öntudatra ébredése nem a főemlősök egyikének sikeres alkalmazkodása vagy mutációja, hanem a világtéremtő őserőből eredetileg szellemi létezőkként kivált lelkek anyagba süllyedésének pillanata. Innét erednek az isteni jelenésekről és látogatásokról, az angyalok és emberek nászából születő óriásokról és istenkirályokról szóló legendák. E ponttól számomra minden további vizsgálódás lehet- lennek látszik, ezért avatatlanként nem is folytatom töprengéseimet.

Hamvas Béla egyetlen tanácsa a mai kor embere számára: visszatárlni az ősi egység állapotához, azt meg- élni, s a személyiség sugárzásával hatni. Ám a bennünk lévő forrást, amely az aranykor óta meglehetősen vastag rétegek alá került, valahogy ki kellene tisztítani, s ehhez tennünk is kéne valamit. A szellemi tisztánlátás gyakorlati lépések nélkül még az egyén számára is kevés ehhez az emberfeletti célhoz.

*Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!*

Bulányi György az Isten Országát építő kisközösségek gyakorlatától reméli az emberi történelem megváltását. Petőfi soraival idézi föl a kizsákmányolás, elnyomás és ostobaság uralta emberi történelem szenvedő alanyainak és prófétáinak örök panaszát és reményét, e sorokkal figyelmezteti idestova tizenöt éve a Bokor bizonytalanokodó tagjait történelmi küldetésükre. Nagyszerű látomás az ember jövőjéről. Csak hogy valóra válik-e? Múltunk biztosan tudható tényei ritkák és töredékesek, értelmezésük vitatott, náluk csak jövőnk bizonytalanabb. Próféta látomásokban soha nem szükölködtünk, s megghiúsulásuknál csak valóra váltásuk kudarcos kísérletei voltak tragikusabbak az emberi történelem során. Még- is, milyen alapon reméli a *KIO* szerzője, hogy ezúttal másként lesz?

A *KIO* megírása idején még jó katolikusnak számított, s nem kevés erőfeszítést fordított annak megmutatására, hogy műve a kinyilatkoztató Isten ránk hagyományozott kijelentéseinek lehető leghitelesebb értelmezéseként tarthat számot a hívő emberek érdeklődésére, ugyanakkor a Jézus által megélt és tanított emberi élet a hitetlenek számára is elgondolkodtató alternatívája minden más útnak. A következő évtizedek során meg kellett érnie, hogy saját egyházának vezetői a mindenkori politikai rendszerre hivatkozva, ám annak mi- voltától teljesen függetlenül, örökösen peremhelyzetbe szorították. Nem csoda, hiszen egy kiváltságot és el- lenséget nem ismerő, minden ember testvériségét valló tanítással hogyan is remélhetett elfogadást egy olyan szervezetben, amely a kiváltságokra épülő társadalmi formációk mind- egyikével kiválóan együttműködött?

A katolikus egyház megújítására irányuló reményének fogyatkozásával együtt nőtt érdeklődése a saját egyházán kívüliek, többek között a vallástalanok iránt is. Ez az elmozdulás nem hagyta érintetlenül tanítását sem, egyre fontosabbá vált számára, hogy a bármilyen elvi alapon állókkal is szót értsen az emberi jövő jézusi alakításának érdekében. Tanítását ma már „csak” az egyetemesség értelmében tartja katolikusnak, s kinyilatkoztatottnak is csak olyan mértékben, amilyen mértékben ez a kinyilatkozta- tás bárkinek rendelkezésére állhat, saját kulturális öröksége keretein belül.

Ám ha nem áll többé egy minden kétségen felüli objektív isteni tekintély a közös emberi jövő alakítására hivatott életelvek mögött, egyre fontosabbá válik a mindenki számára adott emberi természet jelenkori állapota, összes korlátozottságával és reményével együtt. Ismerve a *KIO* evangéliumi etikájának feltétlen követelményeit, a Bulányi György követői előtt álló követelmények sem kisebbek, mint a Hamvas Béla által megrajzolt aranykori Tao követésére indítást érző mai emberéi. A Bokor-tagok helyzete mégis könnyebb, mint a mai Hamvas-követőké. Ötven- éves kisközösségi gyakorlatuk tapasztalatai mellett az elmúlt évtized általános zűrzavarában sem kellett iránymutatás nélkül maradniuk, Bulányi György megadta számukra a következő lépés irányát is: a közbirtokosságon alapuló életközösség a jövő alakításának ma látható leghatékonyabb eszköze.

A megvalósítás késlekedése sok okra vezethető vissza, ám azt mindenképpen jelzi, hogy a Bokor ezzel az irányvétellel végleg elhagyja a kényelmes metafizikai igazságok terét, és olyan gyakorlati-társadalmi közegbe lép, amelyben a résztvevők elvei egyre több ponton és egyre sűrűbben szembesülnek majd jelenkori

Belső és külső adottságaikkal. Ahogyan azt sem várhatjuk egy mai embertől, hogy megvilágosodott istenkirályként pusztá létének kisugárzásával tartsa kézben a világ dolgait, várhatóan a Bokor-kommuna sem felel majd meg mindenben az Isten Országá földi mintájának, tagjai sem lesznek egyik napról a másikra Jézus-formátumú egyéniségekké.

Különböleg lazább és szorosabb emberi közösségek évszázados története tanúsítja, hogy a türelmetlenség és a történelem beteljesedésének sürgetése az eredeti célok lecseréléséhez vezet, a közösségi élet minőségi át- alakítása helyett a szervezet fennmaradására összpontosít, ha ugyan meg- marad az önkéntes közösség keretein belül, és nem válik egyetemes zsarnoksággá. Ugyanakkor a késlekedés csak meghosszabbítja a gyakorlat próbájától ódzkodó elvi-elméleti történelem megváltás korszakát a Bokor életében. E korszakhatárt nem egyszerű átlépni. Ugyanolyan nehéz, mint Hamvas Béla „éberség” fogalmának megismerése után valóban fölbredni. A tudat ismereteinek viszonylag egyszerű bővítéséhez képest mindkét lépés az „én” alapvető átalakítását kívánja meg.

A világválság mai megoldási kísérleteinek sokfélesége arra utal, hogy az emberi faj talán mégsem annyira életképtelen, mint amilyennek a főáramú folyamatok ésszerűtlensége mutatja. A szociáldarwinizmuson nevelkedett neoliberais közgazdaság- elmélet pusztító hatásait látva, a világ sok pontján kezdődött már el egy másféle – pénzközpontú helyett értékközpontú – életmód kialakítása helyi kezdeményezések formájában. Itt csupán néhányat említek a legismertebbek közül.

A Kairos Europa mozgalom 1985 óta fogja össze azokat a keresztény csoportokat, amelyek az ún. „keresztény” országok által a múltban és a jelenben elkövetett kíméletlen kizsákmányolást a béke, az igazságosság és az osztozás elvei szerint akarják orvosolni a világ minden táján, és sajátos helyi közösségek formájában segítik lakóhelyük kitiszítottjait.

A HIFA („segítség mindenkinek”) mozgalom 1995 óta dolgoz ki és vezet munkatervet Európában és Afrikában a természetes gazdasági rend alapján mezőgazdasági és kézműves termelők számára, hogy megmutassa, van élet a kamat-gazdaságon kívül is. Pénz, hitel és kamat kikapcsolható a helyi közösségek életéből az igények és szolgáltatások összetalálkozott útján. Ez a Talentum-rendszer alapelve, amelynek már Magyarországon is működik egy köre, a vecsési.

hutteri egyház közösségei már csaknem ötszáz éve élnek teljes vagyonszétválásban és egyszerűségben. Erőszakmentességük miatt mindenütt üldözték őket, így terjedtek el szerte a világon. Az Egyesült Államokban és Kanadában több száz körzetben működik az előfizetéses mezőgazdaság rendszere, amelyben a városi lakosok személyes ismeretség alapján kötnek havi előfizetéses szerződést a környező vidék termelőivel, így jutnak hozzá a számukra szükséges zöldséghez és gyümölcshöz, s így mentesítik a termelőket a mezőgazdasági termelés éves ciklusához egyébként elengedhetetlen bankhiteltől és kamatfizetéstől. A Bokok akár le is maradhat ebben a sokszínű mezőnyben. Kár lenne érte, bár az emberiség fennmaradása szempontjából közömbös, hogy éppen kik és hol éreznek rá a következő korszak élhető és vonzó mintáira.

Mert a tudatos ember legfőbb feladata saját sorsának, jövőjének alakítása. Nem hagyatkozhat többé a világegyetem erőinek összhangjára, mert ez az összhang az emberi tudat megjelenésével számára végérvényesen elveszett, és csak önmaga teremtheti meg újra, immár a kezdetektől távol, önmagát is számításba véve. A jövő útja azoké, akik készítik a jövőt. Elkezdődik-e hát a jövő? Rajtunk fordul, azon, hogy mi magunk kezdjük-e.